№ 14 ‏ ۸ غنوار ۱۹۰۸ سنه ‏ سه‌شنبه ‏ ۱۷ ذوالحجه ۱۳۲۵ سنه

الاصلاح

سنهٔ تأسیس ۱۳۲۵

اخطار:
یبارلگان یازولرنی اوزگارتوگه هیئت تحریریه اختیارلیدر. باصلمغان مقاله‌لر کیرو یبارلماس. امضاسز مکتوبلر باصلماس.

غزیته‌نك بهاسی
سنه‌لك ۳ صوم آلتی آیلق ۱ صوم ۵۰ تین ۳ آیلق ۱ صوم شاکردلر ایچون ۳ آیغه ۷۵ تین قزان شاکردلرینه آیلاب ۲۵ تین.

آدرس:
Казань, Номера „БОЛГАРЪ“
Редакція газ. „ЭЛЬИСЛАХЪ“
Телефонъ № 748

ЕЖЕНЕДѢЛЬНАЯ ГАЗЕТА
„ЭЛЬ-ИСЛАХЪ“

قزانده نسخه‌سی ۷ تین ‏ علمی ادبی هفته‌لك غزیته ‏ چیت شهرلرده ۹ تین

بولا تورغان یولا. ادبیات کیچه‌سی. (شعر). بر شیخ‌نك مناجاتی. مدرسه خبرلری. شکایت.

---

۸ غنوار

آلدگزده‌گی تاتار عالمنه قاراساگزله! (۱)

بو خلقنك قزقسز، آور تورموشنده، مشقتلی ومعناسز کون اوزدرشنده، سعادت محبت دیگان نرسه‌لردن خبرسز، معیشت یولی برله بارشلرنده، دنیا ومعیشت حقنده شونلدی بوزوق واشکه یاراقسز اعتقادلرنده منه بولارنڭ همه‌سینك بر روح آنقی، همه‌سنده بر سبب وبر تورلیلك کورنه‌در.

قاراگز ئلی، شول بیچاره اشچی وایگنچی تاتارلرغه، آلار کونی تونی اشله‌بده آچ یالانغاچ آلار آدملر فاقه‌سنه اوزلرینڭ بتون کوچلرن صرف اینبله مصقل ایدله‌لر: شوشی حاللرین اوزلری بلمیچه آلارغه یاردم ایته‌رگه طرشقان کشیلردن قاچالر.

قاراگز ئلی شول کوپیسارگه اول بیچاره‌لر شول قدر نادان، تربیه‌سز واحمقلقلری بله‌نده اوزلرینڭ عقللرینه حیران قالوب یوریلر، اوزلرینڭ بلگان وبلمه‌گان اشلری توغروسنك طغلرغه وسویله‌شرگه اویالمیلر: قاراگز ئلی شول یولگزغه بیك کوب اوچری تورغان علما آطالا تورغان کشیلرگه، اول بیچاره‌لر باشلرینه تویه‌گان ایسکی چوپلر-اسخالستیکا بله‌ن اوزلرین علما دیب آطارغه اویالمیلر. آلار جنت بله‌ن سودا ایته‌رگه: تله‌گانلرین کرتوب، تله‌گانلرن کرتمه‌سکه خدایدن قورقمیلر!

قاراگز ئلی ملتمزنڭ یارتسین تشکیل ایتکان خاتون قزلرمزغه-اول بیچاره‌لر نادانلق، اوزحقلارین بلمه‌گانلکدن ایرلرینڭ هرتورلی ظلملرینه باش

(۱) ادبیات کیچه‌سنده اوقولدی

ایبب طورالر، نادان ایرلرینڭ آلارغه اوزلر-
لریندن توبه‌ن دیب یاکه قورچاق دیب قاراو-
لرینه رضالق کورسه‌ته‌لر ! عمرلری بویی عیبلی
کشی شکلـی ملنداشلریندن قاچوب بینلرینه ،
باشلرینه ئلله نیندی قیافت‌سز نرسه‌لر بورکه‌نوب
جوروگه قدر تنزل ایته‌لر:

بالاخیره‌ده قاراڭز ئلی، شول درتلی ، معیشتکه
یاقتی قاری تورغان، آرامزده کورنه تورغان آزغنه
حرکتینه بیك زور ایتوب قوانرغه یاراته تورغان
یاشلرگه- بوبیچاره‌لرنڭ مدرسه‌لرده یاطاتورغانلری
— علملرینده ، کیله‌چکده آلارنی کوته‌طورغان
استقباللرینده اوز اوزلرینه حساب بیرسه‌لـر ،
بتون‌تنلری‌بوینچه‌صالقون‌قالتراو اوتوب، آلدلرنده
فقط برامیدسز قاراڭغیلقغنه کورگه مجبورلردر.
یاشلرنڭ ضیاغه طابـه اساسلی قصد ایتکانلرین
قاراب باغڭز، بوکوڭلسز-تورمش آلارنڭ باشینه
نیقدر مشقتلر کیترگانلگی ، بوطار معیشت ،
اوسب زورایا تورغان کشیلـرنی نیچك قصقا-
نلغینی بلور ایچون ، برگنه کون بولسه شـول
مشقت ، شول طارلقنی ، باشندن اوتکارگان‌کشی
بولورغه تیوشدر. منه بولار هه‌مه‌سی تاتار ملتی
آرگانیزمیسین حالدن طایدرا تورغـان ، تـورلی
اعضالرنی تورلیچه زهرله‌ب حرکتسز قالدرا
تورغان مهلك آورولردر: آدمنڭ اعضالرنده‌غی
آوروني‌طبیعت بیروب، داواسینی شوندن‌طابلغان
شکلی ، بو آورونڭ‌ده دواسینی سببین بیرگان
ییردن ازاله‌رگه تیوشدر.

بو آورو بزگه تاریخ طرفندن بیرلـگان. شوکار
کوره بز اصلاحچی‌لر ایته‌مز قاراڭـز تاریخقه
آنڭ بوآوروغه دوا علم وضیادیاگاننی‌طابارسز!
آورو، کشینڭ هرنرسه‌دن اوّل قایغرتا تورغان
نرسه‌سی‌ترلوی‌بولغانی‌شکلی، تاتارملتینڭ‌ایڭ زور
قایغرتقان نرسه‌سی معارف ومدرسه‌لر مسئـله‌سی
بولورغه تیوش دیه‌مز . !

کوب بولا طورغان یولا

صالنغانینه ۳۰ یـل بولسه‌ده آطالی اوغللی
حضرتلرنڭ مبارك آیاقلری باصلدقی سایه‌سنده‌گنه
طورا طورغان په‌ت‌استیننوی آغـاچ مدرسه‌نڭ
قوری ایلانـنده فقط برقات چالبار برله‌گنه‌ایتسز
تزلاری اوستینه اوطرغان بولسه‌لارده ، یاشلرنڭ
عزیز سویکلی زمانلری آشا ملیت حس کروب
اویانوب اوزاوزلرندن دنیـاوی ، آخراوی تملی
حیات وسعادت نیچك طابوطورنڭ ئزلانه‌باشلاغان
وآنلرغه نیندی سعی ، اولـده نیندیگنه بولسون
فنون معارف آرقلی ایـدکنی آڭلاغـان الحاصل
کندیلرینه بوکوینچه طوردقلری چاقده هیچ کم
یاغندن مرحمت ایدلمایه‌چك ، هیـچ (آبصطایلر
آوزنده کوب یوری تورغان) من‌حیث‌لایحتسب‌دنڭ
بحث ایـدلمایه‌جکنی بلگان، فقط آنی کوتـکانده
بتون تملی فرضلر یوغالاچق، (وبوسنه‌لرده تورلی
رزالتلرگه دوچار بولغان تاتار ملالری‌وشا کردلری
شکلی) مسخره بولوب قالاچقلارنده شبهه ایتمه‌گان
چن شا کردلر ایدی.

آلدیلرنده برقارت‌برباش ایکی آدم اولوب
برسی محله‌نڭ یونسزگنه متعصب‌امامی. یاشی ایسه:
یاشکنه بواسه‌ده ئلگی تـاتـار مدرسه‌لرنـده‌گی
تعلیمات ملتنـڭ تنزلینه مقابـله ایتـارلك توگل
دیوچی، شبهه‌سز اول مدرسه‌لرنی اداره قیلوچیلر
عمرنڭ برمرتبه عموم فائده‌سنی ایسینه آلماغـان
هم آلمایه‌چق، فقط ختون پرست، وآنچـه ایـله‌ن
آنچه‌دن، هم آنچه‌غه باشقه‌دن لذت آلماغان‌مضرتار
بولدقنـدن مدرسه‌لردن روحلی وجدانلی ملت
بالالری کوتمایه‌چه«کوچسز، توسسز، یانسز، قانسز
یوتکره تورغان بیشار صوملق پالاؤایلرغنه چقـارا
تورغان دارالعجزه»گنه دیوچی برمعلم ایدی.

شول آراده معلم شا کردلرگه قـاراب غایت
جدی صورتده جسورانـه، صـاف تلی ایلن (بـاش

قاطرا تورغان یعنی مثلا دیگان سوزلرنی کرتماینچه) تاریخ اسلامدن عثمان رضی الله عنه نڭ خلافتی زماننده اسلام آراسنده تیگزسزلکلرگه چن کوز برلن قاراب آلارنی تنقید ایتوب فقط شخصی وجاهلانه برسببلره مبنی اشلانگانلرنی کورسه‌تدی. جمله‌دن برسی شامغه مفتی ایتوب یبارلگان ابو ذرالغفارینڭ اشتراکی فکری ایچون یمن طرفنه عزل قیلغاننی سویله‌ب شاکردلرنڭ یاش یوره‌کلرنی آچندردی، همده باشقه اسلام خلیفه‌لری آراسنده وجدانسز یالغانچی شاعرومداحلار مفتی اولوب فقط شخصی اینتیریسلری ایچون قبیله‌لر آراسینه اختلاف صالوب بربر نرسه بولسه دینی منازعه یاصاب بر برینی تکفیر قیلمشلرندن نیندی قانلی صوغشلر میدانغه کیلوب بربر ایزلدکلرنی وشولاردن بتون مسلمانلر اولیاده مجتهددن صانغان شمس محمدنڭ شیعه‌لرنی تکفیرندن نیندی قانلی صوغشلر وقتل عاملر بولدقنی شولوق آچیغان طاوشی برلن سویله‌گاچ کوردی یانده‌غی حضرتنڭ قاملری (حوموط) قصا باشلادی، آلایده ساعت تولغان ایدی معلم توقتاب شاکردلرگه تنفس اعلان قیلوب اوزیده چغوب کیتدی. حضرت بر آغارغان برکوگه‌رگان یوزلری برلن نیچك به‌یله‌نورگه بلماینچه یوره‌گی طاشورغه باشلادی «نیك آلای بولسون» دیه‌سیده کیله، معلم بیك بلوب ثبات برلن سویلی ممکن توگل، مسخره بولوب قالورغه‌غنه، آخر توزدیه‌ی یه طاغن بر وقت فرصت کوتو برلن کوڭلن یواتدیمی.؟ نی بولسه بولدی طاغن اورنینه باروب اوطردی.

بر نیچه مینوتدن صوڭ شاکردلر بتون دنیاده سویکلی فکرلرنی فکرلی تورغان کشی‌نڭ چن حیاتینه باعث بولغان باشلرنی صاقلاتوب کروب ئه‌لگی یالانغاچ ایدنگه یالانغاچ تزارنی شاقلدا‑توب اوطردیلرده ایلڭ آچ کشینڭ قازانده آش پشکانون کوتوب تورغانی شیکللی ئلله نرسه کوتوب طورغان آراده ئه‌لگی معلم کروب ایبداشلر!

بوکون اوزمزنڭ پروغرامماغه قاراغانده احوال زمان بولسه‌ده بر نیچه سبب‌گه بناءً عقائد اوقوماق بولدق چونکه احوال زمان بولغانده حضرتنڭ کیفینه قرا تورغان کوب نرسه‌لر بولاچاق ایدی.

«افندیلر! بوکون خدانڭ برلگینی طابوونی سویله‌مك بولام» حضرت بو وقتده کوڭلنده بایاغی آچو بولسه‌ده‌خدای‌نڭ برلگی دیگاچ برآز طندی.

معلم: کوکده کوزگه کورنگان وکورنمه‌گان میلیونلرچه یولدزلار همه‌سی بردن سد، فلان ایله محاط اولمایاراق فقط بوشلقدن عبارت محرکلرنده حرکت ایتدکلری وقت بر برسینه به‌رلماسلك انتظامغه قویوغه، ویرده مڭلرچه تورلی حیوان وقوشلارنی کندی‌جنسینه، (باشقه‌لارغه نسبتا)، حمیتلو وسویکلو ایتوب یاراتوغه وآرالارنده کیره‌ك فراست، تفوق تعالی، کیره‌ك نه جهتدن بولسون عجب روشچه مکمل، حتی بدنچه نیچه درجه‌لر کچکنه ضعیف بولدقی حالده، کندینه باشقه مخلوقاتی تسخیر تسلیط ایتارلك برقوّتکه مالك انساننی میدانغه چغارورغه شبهه‌سز برمؤثرگه احتیاج حس ایدلورگه شول برگه باشقه هیچ بر ضروری مؤثر اویلنماس، دیمك اولاکه ضروری مؤثربر. بناءً علیه: کشی اوزینڭ شولقدر بهاسی تقدیر قیلنماسلق نعمتلرگه مالك اولدقنی اویلاب باعث نعمت اولان افندیگه تشکر ایتماك استه‌سه،شبهه‌سز حیاتینه‌ایڭ ضرورینه تشکر تعبد ایده‌چك، اولده بر ایدی.

شاید بوکوینچه نوعا مؤثر بر بولدیقینی کوڭلمزدن کیچره‌آلورمز، آلایده کتب سماویه‌نڭ بوتوریداغی فکرلرنی قوشساق طاغنده جینگل اورناشور. مثلا حاضرنده ایڭ ضور ایکی دینی فرقه‌نڭ اساس توتقان قرآن، انجیل‌لرده شول فکر

لرنڭ بارلغنی کورەمز. قرآنڭ اولانلرنی بلەسز....
انجیلدە اولانلرنی کورەسەڭز منە انجیل متی نڭ ١٩نچی بابندە ١٧ آیتندە هم شوندوق.... منە ٢٣ بابندە ٨-٩ آیتلرندە دیوب یانڭ بولغان بر ضور روسچە یازلغان کتابنی آچوب کورگازورگە توتنغان ایدی.

حضرت (بردن قاوشاب صبرلارون یوغالتوب اوطلی یەشللی طاوشلری برلن بتون درسخانەنی در سلکتوب: «چو خراب بولدڭلە باصا، اول نی اشلڭ، تیز توبە ایت، قایت بوسوزڭدن» معلم نڭ قولندەغی کتابغە اورنوب: «ایندی شول نرسەلرنی اوزڭگنە اوقوغانڭ یتماگان بتون شاکردلرنی شونڭ ایلەن بوزارغە تلیسڭ کورەسڭ اویاتسز تیز کرمە کورنمە، مدرسەمڭنوڭ چغوب کیت بر مینوت طورما...بار ژون موڭسا قدر بولغان سوزلرڭدە باردە کفرگنە ایدیدە آنڭ الله صبراق بیرگان ایدی. ایندی اوّلا اوز باشڭ برلن برلکنی اثبات قیلغان بولوب، صوڭرە قل هوالله احد (الواحد القهار) آیة لرینە ایناناینچە، انجیـل (العیاذ بالله) دیگـان بولوب اوطراسڭ اویاتسز».

معلم - «حضرت!! مین هیچ (الواحد القهـار) آیة لرینە اشانمیم دیگانم یوق، فقط زمانمزدە عقیدە مناظرەسی بولدقی حالدە ٧-٨ عصرلر الك دەگی کبك قرآنغە اینانغان سزنڭچە معتزلەلر برلن بولماینچە بلکە فقط انجیلگە، وآندە اولان احکام گە اینانغان خریستیانلر برلن بولاچاق بناءً علیه آنلرغە قرآندە بولغان آیةلرنی ایتماکنڭ هیچ بر فائدەسی اولماياچاق، تیك اوزمزدن کولدروگنە اولاچاق.

حضرت - ایچماسا دلیل کیتورگان بولا، ایمش مناظرە خریستیانلر برلن بولا، قایچان خریستیان لر سزگە کیلوب سوز قوشار، ایندم موڭسا قدر قوشدیلر.

معلم - صوڭ حضرت نسفی، بیان السنە وباشقە اعتقاد کتابلرندەغی شمراحی، ملاعدە، غیر روا. فضیلر دەلیکە شاکردلرنی بردە یودەتمیلرلە باصا، نیك آلارنڭ قیمتلی باشلرنی خیالیلر برلن خیا. لغە چومدروب بترەسز.

حضرت - دەەەە... ایندی بتونـلای کتابلرنی واسلام علمالارنی سوگەرگە کرشدکمنی» دیـەراك، طاماغی قارولغانچی کوچەنوب کوچەنوب کفر پیچەتنی باصوب «چف چف» سوزلرنی یش أیتـە باشلاغاچ، شوندە بولغان شاکردلر بتونلەی موندن صوڭ دنیادە راحت یوزی کوردن امیدی اوزلگان همدە شوندی آور حاللردن عمری بـویی جـك کورگاندە صبری قالماغان کشی قیافتینە کیلوب: «طاغن کمگە چف دیەسڭ؟، بر جمعیتڭ اولدقمز حالڭ هیچ برەومز آیرلماس، همەمز چغامز، بنـاءً علیه بر یالغزڭ چغوب کیتودن باشقە هیچ خیرلی نتیجە اولماياچاق» دیدیلر.

حضرت - (طاغنـڭ شاشوب، نەزکگنە میقلـرنی قاباردوب) «جیتەر یاش ریستانلر، ایندی سزدە شول آدم شیطانینە ابیەردکزمنی، بزدە چغابز دیەسز ایکان ژون ایشك آچق...سزنڭ شیکللی دینسـز حیاسزلار برلن بتونلەی کسافتلەنوب بتدك ایندی مدرسەڭیەم قالمادی».

آرالارندن بر شاکرد چغوب:

«بوندە شول سوزلرڭز برلن جیکرنورگە سزنـك اوزڭزچە ضور حقڭز بار توسلی کورنوب، (چـن تاتارلاردە) سزنی مدرسە، مسجد وقفلرینە باش بر لدقی کبی شولارنی تصرفـڭدە گویە خدا طرفـندن تعیین قیلنغان بر اعضا صاناسالاردە مع التأسف بز سزنی شول حالـکزدە مدرسە و آنڭ وقفلرنڭ اشکز قالطشکز بولماغاننی بیك یاخشی بلەمز، هم بتون کشیگەدە بلگرتورگە طرشامز هم بیك آنق بلەمز مدرسە مسجد اسمنی آلغان بنـــــالار و آنلر ایچون

بولغان اعانه‌لر (فقط شخص اینتیر یسلری ایچون دنیاغه کیلگان کشیلردن باشقه) هیچ بر کشی ملکننک بولاچاق توگل. بناءً علیه نماز اوقوغانغه مسجد اولدقی کبی علوم معارف استه‌گان آدمگه ده مدرسه . اما بزنکچه سزنگ وظیفه‌گز مسجدکه کروب امام بولو وباشقه قرآن آیةلرنی اوقوب وعظ نصیحت ایتو. موندن باشقه بزنگ نیندی روحده اوقومزده سزنگ هیچ دخلگز بولماغاننی بلگـــــز. گرچه اهل محله بوان قورصاقلری سزنی عقلی ده طابارلار لکن وجدانگز برلن قاراساگز بو حرکتلرگـز فقط ملتکه ظالمانه بر هجوم ایتوب طابارسز.

آلایده بو هجوملرگزدن، ملتگه حاضرننگ کیره‌کلرنی حس ایتمه‌گزدن بز هیچ قورقمیبز، همان فداکارانه قیام ایته‌چك مقابله ایته‌چکبز» دیه‌رك سوزنی تمام ایتدی. لکن حضرتکه ایکنچی سوزگه شاکردلر نك بردن «اوزك چق، درس وقتنده موننی یومشاك... چق... چق» دیگان سوزلری ایرك بیرمه‌دی، حضرت چغوب کیتوگه مجبور بولدی.

آندن صونگ بلمیم نی بولغاندر.

«یدواش»

ادبیات کیچه‌سی.

٢ نچی غنوار قربان عیدیننك ایکنچی کونی اصلاحچیلر طرفیندن، کوپیچسکی صابرانیه زالینده ادبیات کیچه‌سی یاصالدی. بو کیچه اوتکانده‌گی کیچه‌لردن بعض نرسه‌لر بله‌ن بتونلـه‌ی آیـرم ایدی: بتون مشارکة ایتوچیلـر (مرادوُانی استثنا بله‌ن) اوّلده شاکرد بولغان کشیلر وبعضیلریـده حاضرگی شاکردلردن عبارت بولب، قارارغه کیلو-چیلر آراسینده ده شاکردلر ٣٠٠گه یقین ایـدی. عموماده کیلوچیلر بیك کوب بولب، اوّلگی ایکی ریه‌د اورنلردن باشقه‌لر همه‌سی اشغال ایتلگان زال بله‌ن خورده، اینه ارغتساك ییرگه توشمه‌سلك درجه‌ده، طولغان ایدی.

کیچه‌نك پراغراماسی بیك کیك توگـل، اعلانلریندده‌ده موزیکالنی-ژاکالنی-لیتیراتـورنی طاغی ثلله نیندی دیگان سوزلـر بولماغانغه آنی طلب ایته‌رگه امکانده یوق ایدی.

کیچه اوچ بولم بولب، اوّلگی بولمده خـور بله‌ن شاکردلر صداسی یرلادی. بو خور اوّلگی کیچه‌لرده‌گی خورلرغه قاراغانده هر جهتدن یاخشی طاوشلر بر مقدار اشله‌نگان، کویلر یاخشی بلنگان ویرلاوچیلرده بر طایاقغه قارارلق ترتیبکه صالنغان بولغانلقدن، کیچه‌نی زینتلی ایدی. خوردن صونگ «عرفه کون توشیمده» (٤نچی نومرو الاصلاحدن، قصقارتلب) اوقلدی. اوقوچی آشغب وژه‌ستلرسز اوقوغانغه کوره، کیره‌گنچه حس قالدرا آلوراـق بولمادی. موندن صونگ اوقلغـان «بزنی اورنسـز یمانلیلر» شعریده بیك آقرین طاوش وبتونله‌ی برگنه تورلی «تون» وژه‌ستلرسـز وحتی بعـض علامتلرگه‌ده اعتبارسز اوقلب، بتون حسنندن عا-ری بولب چقدی دیه‌رگـه ممکندر. بو بولمنـك آخرینده «علی بله‌ن ولی» قصه‌سی اوقلدی: قصه‌دن حصه ایکنچی واوچنچی دوما اعضالریندن بر سیندن کولو ایدی. اوقوچی اوّلگی ایکـی او-قوچیلرغه قاراغانده یاخشیراق اوقساده بر ایکی یاکلش یاصاغان ژه‌ستی هم مقاله‌سیننك آخرغی سوزلری «بلاگانی» راق چغب حسنسز بولدی. قالغان ایکی بولملر اوّلگی بولمگه قاراغانـده یاخشیراق چقدیلر: قزاق وصارتچه جرلر بتون خلقننك تحسیننی جلب ایتب، قولچابولر بیك اوزاق صو-زلالر ایدی. یانیمنه اوطرغان قرغیز استوده‌نتی جرلاوچیلرننك قرغیز توگل، تاتار شاکردلری ایکانینی بلگاچ، کوییننی شولقدر درست ایتب، بتون آتتینکالری بله‌ن جرلاولرینه بیك تعجب ایتـدی.

صارتچه جرلاغانده، جرلاوچیلرنڭ صارت کییمندن بولب، قول چابوغه قارشی، حقیقی صارت شیکللی ایپلولری عمومی هیمٔنکه طاغی بر حس آرتدرا ایدی. بو بولمده مرادڤا توتاشنڭ مشارکت ایتوی، تیز زمانده بزنڭکه قزلرمز عمومی حیاتقه قاتشا باشلا-یاچق ایکانن کورسه‌ته طورغان‌قوانچلی علامت‌بولب، کیچه‌نڭ لطافتینی طاغی بر قات آرتدردی. بو بولمده‌گی خورماتیف (کویی) نڭ آزایشتلگانلگی بله‌ن (باشنده بر آز اوکغایسزراق آلنغان بولسه‌ده) خلقنڭ بیك خوشینه کیتدی. ایکنچی بولمده مشارکة ایتوچیلردن س. رمییف (سبکتگین) کیچه‌نی یاصاوچیلرغه کورسه‌تکان نرسه سین اوزگارتب وبتون مفهومینه بتونله‌ی باشقه معنی بیرب اوقغانلغیندن، آز قالدی مجلسنڭ بتون قزغی کیته یازدی. رمییف نڭ بو آلداوینه کوڭلی قالغان اصلاحچیلردن برسی یانیمه کیلب، «کشی بر آلدارغه‌اویره‌نسه آلدامی طورا آلمی طورغاندر آخری، لکن ادبیات بازارینده آلداب یراق کیتوب بولمی» دیب صوقرانب یورودی.

واقعاده ڤیلیمینترانی فنلردن‌ده خبرسز کشیلرنڭ ریبنان واشتراوسلرغه تقلید ایتب، تاریخی اساسلری اورناشقان بر نرسه‌گه قارشی، ڤالانتسز ایتلگان سوزلربله‌ن صوغشوی، بخار صارتلرینڭ طوبلرغه قارشی قاینار صو بله‌ن صوغشولرین ایسکه توشوره‌در.

ریناندلر معیشتده‌ظوررول اویناسالرده، آلارنقی بلب، وحاضرله‌نگان خلق آراسینده ایدیکین اونترغه یارامیدر. اوچنچی بولمده «اصلاحچیلردن» دیگان بر مقاله اوقلدی. مقاله فی‌حد ذاته چیبه‌ر دیه‌رلك بولسه‌ده، اوقوچینڭ ناچار اوقوی‌سببلی بر نرسه‌ده افاده اینه آلمادی.

بوبولمده موسی افندی بیگیینی «عالم اسلام» دیگان بر نرسه اوقرغه قات قات وعده ایتکان بولسه‌ده، «خاتونم‌ده ایوده یوق، بالام یانیندن بوشی آلمیم» دیب کیلمه‌دی، اصلاحچیلردن برسی اوینا‌ب «قولینڭ کیری یاغی بله‌ن، المی عمرڭ بویی شول‌بالاڭ یانینده‌غنه اوطرب‌طورساڭ‌ایدی» دیب دعا قیلوی میڭا بیك کولکی‌طویلا ایدی.

مینمچه، عذر اورنسز توگل: بالا یانینده او. طرو عموم خدمتنده‌گی باگاصلوفلر ایشی ایکانینی کم انکار اینه آلور؟!!

بوبولمده خور باشقالرینه قاراغانده‌ده مکملره‌ك چقدی. خورنی ترتیب واداره ایتوچی آغییف افندی اجتهادی ایچون شایان تحسیندر.

عموماگنه ایتکانده کیچه پراغرام‌اسینڭ یاخشی ترتیب ایتلووی وخورلرنڭ اوتکانده‌گی‌لرگه قاراغانده کوب یوغاری طورولری بله‌ن، عمومده بیك یخشی حس قالدردی. موندن صوڭ تانسالر باشلانب، مو ندن اوچ دورت یل اوّلگنه‌تانسالرنڭ اسملریندن یاخشی تلفظ ایتمه‌گان تاتار جکتلری، ایڭ ایسکی تانسالردن آلب ایڭ یاڭالرینه قدر (مانچیش، گیاڤاتا) بیك جدیت بله‌ن بییدیلر. موندن صوڭ تاتار جکتلری به‌یره‌م حضورلرین سفاهت خانه‌دن توگل، شوندی ادبی، ملی بیرلردن ازلی باشلایا-چق ایکانلری همه‌سینڭ یوزینه چقغان شادلقلر-یندن بلنب طورا ایدی. داملا

ادبیات کیچه‌سینه مشارکت ایتکان ذاتلردن کوبیسی کیچه‌دن کیلگان خالص داخودنی «الاصلاح» غزیته‌سی فائده‌سینه اعانه ایتدیلر. شونلقدن «الاصلاح» اداره‌سی آلارنڭ جمله‌سینه، خصوصامرادڤا، آغییف، ا. آ. جنابلرینه تشکر اینه‌در.

بزنی اورنسز یامانلیلر.

اونتچی نومردن ما بعد

ایناندما ڭز بره‌و یوقدر دیورسه بزده شاعرلر طاهردن، بوزیکتدن شبهه‌سز اوزغانمز باردر

اوکای طورمش بولایک هیچ ایمیبز باش یاکالقغه
قوتورسونلر بوزوق یاشلر، آلار چالبارلری طاردر!
حرام اوین فلانلردن ضرر تیماس خدای قوشسه
«هدایه شرحی» نامنده چوبن قالقانمز باردر
آلار آلدارلر آلدانساك جسور مفتی ده یوق دیرلر
مهابتلی ، اوزون بویلی محمد یارمز باردر
خودوژنیقلر ورسالرده باردر، یوق دیه آلماسلر
مدینه، مکه دیب تورلی بویاو صانقانمز باردر
جیره نمه سلك مسافرخانه هم آشخانه یوق دیلر
«سرای» دن چیستالقک کیم توگل «بلغارمز» باردر

بر شیخ نك مناجاتی:

ای خدای! معلوم سیکا تیك یخشیلقده قصدمز
ذکرمزدر: قازی، قوزی، یه شکنه قز، قاز، قمز
یوقنی سویلیلر جدیدلر چندن اهل انصافله بز
ماقتیبز ایچ تکرمزنی، اشته بوبیش «قاف» له بز
یراف قیل بــــزنی سین آفـات نفسه
مـــداوم قیـل همـان قافـات خمسـه

شوره لی

حارث فیضی افندیگه.

محترم محرر افندی! بو خطم مکتب وتعلیمه دائر اولدیغندن «الاصلاح» نك بر کنارینه لطفا اورون ویرمککز رجا ایدلدی.

محترم حارث فیضی افندی! اوچونچی صنف شاگردلرینه قایسن آور قایسن یکل بولور دیه-رك برفندن ایکی کتاب ویروبده مشاوره قیلو اصولینی بیك استغراب ایله، محال اشنی استقبال کبی متهدیانه آفرین لر نجقروب وچوجقلرغه یکی کتاب ویروب مشاوره ایدلسه، اوزلری ییکل تابقان واوزلری ایسته گان کتابنی اوقندرلشه، اون یل ایچنده آوروپالیلردن اوزوب کیده-چکمز کبی اصول تعلیم حقنده بیك نچکه حس-لرینی وبیك یراقدن کوردیگنی افهام ایده در. مشاوره اصولینی بیك اساسز هیچ امکانی بولما-یه چق صرف بر دعوی گه ایلندروب ده، الـزام ایتدیریر ایچون کتاب صایلاو برلن فن صایلاونی برگه قاتوشدروب (دقت ایدیکز، فن صایلاو، کتاب صایلاو) یورته در. بونارغه غنه قناعت حاصل ایده آلمیده، مشاوره اصولینی انکار ایده رك، بن بوخبرنی تصدیق ایتمه سم کیلمیدر دیه در.

دخیده معلملر جمعیتی طرفندن انتخاب ایدلمش کتابلردن ایکی کتابنی قوللرینه آله رق، اوقوب آڭلاب آورندن ینگلیراکینی اختیـار قیلو وصایلاو ایچون، ایسکی چه کوله توشروب اول جمهوریت اعضالری (١١-١٢ یاشلك) هر صنفده اوچار سنه قالوب، معلم گه معـاون اولور ایچون حاضرلنوچی یکتلردر دیوب ظن قیلام دی. توغروسی بیـك یراقدن مراقبه ایله می، آلت ایله می بنـم اوچونچی صنف شاگردلرینی اولچی ومیتریقه لرینی ده کوره ده ، «سن بلمی سن آنلر ١٦-١٧ یاشلك یکت لر ایندی» دیه رك بنی قزارترغه طروشادر. خاطرمدن چقغان ، باشده رق جغرافیا حقنده غی فکرم ایچون ـ معلملرنك اصول تدریس گه نه درجه آشنالق لرینی بیك یخشی کورگازه در دیه رك بکاغنه عائـد اولماغان سـوز ایله یوزیمه به روب، بیك یاش وبیك اویالچان تجربه دردمنی پارچه لرغـه قصد ایکدر. بونـك اوستنه ده درس کتابی انتخاب ایتمك ده طوقز اون یاشلك بالالرنك کیفنه تابع بولو دیوب بز یاشلرنی قورقوتا وعارلندربده قویادر، بن ایسه حارث افندی نك بو جوابی وبو تحقیقی ایچون ، دگل کیفم کیتارگه، فوق العاده بر ممنونیت ایله ممنون اولدمکه هیچ تعریفنی قابل دگل.

واقعا حارث افندی آوروپا (درسعادت) ده اورتا تحصیل کورمش وکوب سنه‌لر معلم اولوب، قارت وغیرتلی تجربه‌گه مالك بر آدممزدر. بونڭ سوزلری خصوصا تعلیم حقنده، بزنڭ کبی یاش معلملرگه آلتوندن‌قدرلی وبالدن تاتلیدر. بونده‌ی تاتلی بال کبی سوزلرنی توغریدن یوتمق تیوش کبی کورنسه‌ده، هضم قیلدره آلمام خوفیله آیروب آیروب‌قنه یوتماقچی بولدم.

عزیزم، اصول‌تدریس علماسینڭ سوزلری، آز اولسه‌ده‌بنڭ‌لرینه‌ده‌بر قدر معلوم اولدیغندن، برنچی جمعیت‌نڭ مجلسلرنده؛ فنلرنی مستقل صورتده‌می، یاکه قرائت کتابلرنده معلومات نافعه صورتنده آز آزغنه معلومات بیرو اصوایله اوقوتیقمی؟ مسئله‌سی قوبولغان ایدی. مع التأسف اوقدرنی افاده قیلورلق قرائت‌کتابیده میداننده کورنمدیگندن ابتدائیه قسمنده اوقولا تورغان فنلرنیده (مثلا تاریخ، جغرافیا کبی) آیروم‌فن‌ایتدرب اوقوتمقنی بن‌گنه دگل، بتون جمعیت قبول ایتکان ایدی. بناءً علیه سوزگز بڭاغنه عائد دگل ظن‌ایدم همده جغرافیادن برنچی سنه‌سنده اصطلاحات جغرافیا ایله برابر، غایتده مجمل اولارق قطعات خمسه‌نی‌ده بلدریکمی، یاکه اصطلاحات جغرافیا صوڭنده بر قدر معلومات ایله برر قطعه‌نی‌گنه بلدریکمی؟ مسئله‌سیده قویلمش ایدی. بونکده صوڭغی‌شقینی بن‌گنه دگل بتون جمعیت قبول ایدوب شول‌یولده پروغراما ترتیب ایدلگان‌ایدی. (بونلرنی نمونه اوزی سویلیدر) بلکه افندم، بو اصول آوروپا اصولنه مخالفی‌در؟ نه چاره، نــه قیلیق؟ آوروپا اصولنه خلاف اشیمز بیك کوب، اگرده مختصر جغرافیا ایله مدخل جغرافیانی اوزوشدرو ده‌غنه‌اش قالسه ایدی، والله بتون جهالتنی، معلملر صنفی-نڭ‌غنه دگل، بیــك کوب صنف‌نڭ تجربه‌سز، عملسز وبیلدکسزلکلرینی براوزم قبول ایده‌رك یوره‌ك قانم ایله «مدخل جغرافیا برنچی، آوروپا اصولنده یازلمشدر، بنم مسلکم خطادر» دیوب بازار ومیدانغه چقوب قچقرر ایدم. دخی‌اخبارده اوقودیغمز عملی اصول ایله اوقوتو وقتی یتوب کیله‌در دیه‌سز، نه شادلقلی خبر ویردیگز، مولی سزی چوق یاشاتسون. بونده‌ده افندم، نه قیلیق؟ دیه‌من. دگل ٥٠ ـ ٧٠ بالانی (بو اورتا حساب) عملی اوقوتورغه، نظری اوقوتورغه‌ده معلملرمز یوق، بارده باشیگزنی آورتدرغان شهید کبی‌یاش، نظریدن آیرولماغان ومدرسه‌لرده‌گنه اولـگورگان معلملردر. آوروپا تحصیلی کورگانلری اوڭ قول بارماقلریله صانالوب بته‌در. نظریاتنی کچوب عملیاتنی لایقیله کسب وحاصل ایتمش معلملرنڭ دنیاده وارلغینی انکار ایده آلمادیغم کبی، آلتی یدی میلیونلی اورتا روسیه مسلمانلرینڭ برگه‌اولسون نظریات اوگره‌توب (دگل عملیات) چغاره تورغان دارالمعلمین‌لری اولماغان بر زمانده، فقط مدرسه لردنگنه استفاده قیلمش معلملرنی اصـول نظری ایله‌گنه اوقوتدیقلری واصول‌عملی ایله‌اوقوتمدیقلری ایچون هم‌عیبلی ایده آلمیمن. منتظم دارالمعلمین‌لرده تحصیل‌کورمگان قریه‌معلملرینڭ‌معلومات‌فروشلغی‌نیده زمانه‌سنه وآدملرینه کوره بتونلی کیرا کسز نرسه‌در دیوبده ایته آلمیم. زیرا اهالیمز نیندی؟ اوقو وترقی‌غه نیچك قاریلر؟ بوتعلیم‌نظری‌اصولی بزنڭ تاتارلرنڭ بیك قیمتکه‌توشکان مدرسه‌لرنده‌ده‌بتونلای یوق ئلی، سببی همیشه کشی یوقلغی. انشاءالله کیله‌چکده بتار، ملت بونی آڭلی وایشوته‌باشلادی.

لکن اوّل تعلیم نظری‌اصواینی اصلاح‌قیلورغه طروشیق، شونی بولدریــق ئلی. عملی تعلیم اصولی‌نی اجرا حاضرگی کونه‌زده اوزینڭ ایکی اوچ‌گنه بالاسینی همده مکمل آلتلری اولان بر ایکی‌گنه صنفلی منتظم بر مکتبده تحصیل کورگان بر آتا یاکه بر معلم‌گنه بولدره آلور، اما بزنڭ معلملر حاضرده بولدره آلماس ئلی.

حارث افندی کتاب صایلاو ایله فن صایلاونی برگه بورته‌سز، کتاب صایلاوغه فن صایلاو دیوب قاراساکز، خیر، هیچ نه دیورهالم یوق. فقط بو حقیقت آوروپا علماسیندن‌غنه دگل آمریقا علماسینڭ کشف ایتکان حقیقتلری اولسه‌ده بر آز توقف ایدرگه مهلت صوریمن. بن فن صایلاونی، بالالرنڭ اوزلرینه تاریخ جغرافیا، حساب وانشالر کیراکمی یوقمی؟ کیراك بولسه کوبمی مقدار کیراك؟ قایسی اوّل کیراك کبی اختیارنی تابشرودر دیب بله‌در ایدم. اما مونه‌سز شول ایکی کتابنڭ قایسی‌سینی اوقورسز؟ قایسی ینگل بولور؟ اوقوب قاراکز، اوقورغه یخشی واوکڤایلی‌سینی بکا سویلرسز کبی اختیار بیرو فن صایلاو بولماسقه کیراك ایدی. بلکه بز بیوك تربیه کورمدیکمزدن، تاتار کوزی برلن‌گنه قاراب شولای بله تورغانمزدر.

برنچی صنف شاگردلرینه، سز نیندی الفبا کتابی اوقیسز؟ دیوب مشاوره قیلو هچ یاراماساده، اما ایکنچی اوچونچی صنفلرغه سز، بدأ المعارف کتابی اوقیسزمی، ارکان الاسلام کتابی‌می؟ یا که قرائت ترکی‌می، بالالرغه قرائت‌می؟ مونه شول کتابدن اویکزده‌ده اوقرب قارارسز، قایسی ینگل بولسه شونی اوقورسز دیوب آزغنه اختیار بیراسه ایسنه‌گان کتابلرنی اوقوتولسه بتونلی سزنکچه صبی‌لرغه ایه‌رو بولمی تورغاندر، ایه‌رو بولسه‌ده بلکه تیوشلی ایه‌رو بولا تورغاندر دیب آکلیم؛ بوده بنم آکلاوم، خطا بولوی بیك یقین بولغان بر آکلاودر.

بلکه حارث افندی تاغنده استغراب قیلورسز، سزنکچه مسخره‌لی جمهوریت اعضالرینه قرائت‌دن ایکی کتاب ویردمده، برکون قارارغه واوقورغه قوشدم. برکوندن صوڭ، قایسی‌سینی اوقی‌سز؟ صوراومه، همه‌سی فیض افندینڭ قرائت ترکینی کورساتدیلر. نه ایچون بونی اوقورغه تلیسز؟ نی ایچون تیگی‌سینی یاراتمادیکز فلان دیگاچ، اوزلرینڭ اقتدارلری قدر، برسی ینگل، جمله‌لری قسقه، حکایه‌لری قزقلی وتاتلی کبی جوابلر وبردیلر بنم فکرمده شولای ایدی. بو جمهوریت اعضالری آوروپا مکتب‌لرنده اوقومی، آتا آنالریدن موسیو دولار ایله مادام دوماسی دگللر. فقط تاتار معلمی آلدنده ایکی یل اوقوغان ۱۱ـ۱۲ یاشلك تاتار بالالری.

ما بعدی بار.

مدرسه خبرلری

ترویسکی مدرسه‌لری

اون قدر اداره تحتنده اولان مدرسه‌لرك آراسنده فقط ایکی دانه‌سی حقنده‌غنه سوز سویلارگه یاری‌لر. بو ایکی مدرسه‌نڭ بریسی مشهور مدرسهٔ رسولیه‌در. بو مدرسه بوندن ۲ـ۳ سنه مقدم پردرجه ترقیده کورنسه‌ده حاضرنده بونڭ تام عکسی بولنیور. سببی ایسه شاگردلرنی درسلری ایله رضا قیلوردای معلم‌لرك یوقلیغی‌در بوندن باشقه مستبد محمد، بهمان، خلفه‌لرك شاگردلرنی مایمول‌لر کبی اوزلرینڭ ایسکی، واطاق اسکرپیکه‌لرینه بیوتورگه تلاولریدر. بو سنه هم کچن سنه کبی شاگردلرده درسدن رضاسزلق علامتلری کورولمکده‌در.

کوبدن دگل اعدادی صنفدن بر صنف شاگرد بتونلای بهمان خلفه‌دن رسمی صورتده درس اوقونی منع ایتدیلر. دخی کچن سنه کبی بو سنه‌ده هم شاگردلر آراسنده اولان واقعه‌لرنی یوقار وصنفقه ینکروچی مشهور اشپیون حسن افندی‌ده اشنده دوام ایدر...

اوشبو اشلرنی بله تورروب تجاهل کوسترگان مخدوم (مدیر) افندیدن عیبدن بتونلای خالی اولماسه کرك.

۲ نچی مدرسه ۲ نچی محله‌ده مدرسهٔ محمدیه‌در. بو مدرسه‌نڭ تربیه‌سی مادی ومعنوی جهتندن

(یاوشقلر طرفندن) تأمین ایدولمسی مدرسه‌نك ترقیسینه بحق یول آچمشدر . صنفلره رشدیه صنفلدن باشلاب لسان روس ، هندسه ، هیئت ، موالید ثلاثه ، کسور کبی کیرکلی فنلر کرتلمسی شایان شکران ایسه‌ده هر بیاتده لائق معلملرینك یوقلغی کوزه آلنورسه ایکنچی جهتدن اشنك پك‌ده ناچار اولدیغی آکلانور . بو مدرسه‌نك اداره‌سی حردر .

٤نچی آخون حضرت مدرسه‌سی‌در . بو مدرسه بوندن ۳ ـ ٤ سنه مقدم بر آز یخشی ایدیسه‌ده حاضرنده آخون حضرتنك مخدوملرگه رقیب بولور دیه قورقوب یخشی معلملرنی قووب بتروب یرینه بدوامچی، آخر زمانچیلرنی معلم ایتدکی ایچون مدرسه‌نك روحینه آرتق بر یس شریف اوقومه‌لی .

همده شولوق محله‌ده ایکنچی اداره‌ده اولغان بلمم « حدیقة المعارف » اسمنده‌می بر مدرسه بار بونکده هم معلملری‌الك قدیمچیلردن اولدیغی‌در . هم آرغنه فکری آچیق بر شاگردنی کورسه‌لر عوامغه دانوص یاصاب حاضر طرد ایتدرورلر . بومدرسه‌نك باش اوچنده هم عزرائل حاضر ترور . ابتدائی صنفنده ایکی معلم اولوب هر معلم اوز آلدینه ابتدائی برنچی صنفدان باشلاب ، رشدیه‌نك ٤ نچی صنفنه قدر ، تمام ۸ صنف اوقتورهمت یا!.

٤نچی آقصاق ایشان حضرت مدرسه‌سی‌در . بونده مدرسه اسملیسی تمام بتمش اولوب فقط ابتدائی قسمی قالمشدر . بو ایشان ایسکیلك‌نك ایك بیوك تره‌گیدر بوده قشقار ملاسی کبی بتون دنیاده مسلمانلر طرفندن اصول جدید قبول ایدولدکی حالده یالغزی اسکی طرفده قالاچقنی سویلار معلملری بدلچی دنیانك الك ایسکی کشیسی عثمان خلفه‌در . همده بریسی بر آغاچ نه کبی آدم اولدیغی معلوم دگل . ترویسکی‌نك ایسکی طرفداری بالالارنی بو مکتبکه ویرورلر . همده اصول جدیده‌نك حرمتینه مذکورلرنی دلیل ایدوب کوستر ورلر ....

٥نچی ترویسکی‌نك الك آبرازاؤنی دائما کوزلکدن یوری تورغان ملاسی عبدالاحد حضرت اداره‌سنده . بو مدرسه‌نك شاکردلری کشیگه کوب قاتوشمادقلری جهتله حاللری برآز مستور ایسه‌ده باش مدیر ومدرس عبدالاحد حضرت بولغاچ اشنك اصلی بیك معلومدر . بونده هم شاکرد یوق حکمنده‌در . ابتدائی صنفده ایکی معلملری اولوب هر ایکیسی بیك دعوالی اولدیغی کبی هر ایکیسی بیك ایسکی بیك تاریلکه‌چیلاردر .

٦نچی مدرسهٔ مقصودیه‌در . بو محله‌نك اهالیسی بیك فقیر ، بیك قدیمچی ، اوزسوزلی خلف اولوب عطاءالله ملانك یواشلغندن کوندن کونگه تدنیده هم‌ده وحشت آرتمقده‌در . مدرسه‌لرنك شبلگی ایله مشهور اولدیغی کبی کیرکلی علملرنك اوقتولمدیغی ایچون ، همده محله خلقینك ظلمینه چدای آلمای شاکردلرنك طارالوب بتدیکی هرکم قاشنده معلومدر . بونده ابتدائی قسمنده اوچ معلم اولوب محله خلقینك دشمانلغی ایله آرتق اش کورسه‌ته آلغانلری یوقدر . فقط هربل دیورلك معلملرنك آلماشنونی بزچه غیر معلومدر . اداره‌نك ولی عهد قولنده اولوب اولمادیغی معلوم اولمادیسه‌ده شاکردلر قولنده دگل ایدکی آچیق معلومدر .

٧نچی مدرسهٔ رحمانقولیه‌در : بومدرسه بیك معلوماتلی ایکی مخدومنك اداره‌سنده‌در . اوزلری هر ایکیسی بخارای شریفده تحصیل ایتدوکلری سببلی ، مدرسه‌لرنده هم بخارا اصولیله درس ایتمك اولسه‌لرده لکن درس دکلاوایچون مدرسه‌نك باغانالرندن باشقه شی‌لرنك اولمادیغی تأسفلی شیلردن‌در . بونده هم ابتدائی صنفلرده ۲ـ۳ معلم اولوب هر قایوسی ایسکیلك‌نك بر تره‌گیدر .

بزم ترویسکیده بوندن باشقه هم بر محله آچلمقده‌در . بو محله‌گه حاضردانوك عوام طرفندن بعض بیوك (آخون) لرنك واسطه‌سیله بر آغاچ

تعیین ایدولەش‌در. بو افندی فکر جهتندن زمانەنڭ ایلغی ایسکیسی عد اولنورسه بجا اولدیغی کبی علم جهتندن هم اچن یاروب قاراماك برالف تابلمایەچقی قطعا معلومدر. بو محلەگە مسجدبانیسی محمدلطیف افندی یاوشیف شول کشینی امام تعیین اینوگە رضالق کوسترسە عندالله مسئول اولماس میکان؟

امضا: تفتیشچی

مدرسهٔ محمدیه

بیرامنڭ اوچنچی کیچەسنده مدرسهٔ محمدیه شاگردلری ادبیات کیچەسی یاصادیلر.

اوقوغان نرسەلری: ادبی مقالەلر وشاگردلرگه دائر تأثیرلی شعرلر اوقولوب چیت مدرسەلردنده، شاگردلر حاضر بولوب اوقوچیلردن بیك ممنون اولدیلر.

لیکن شونسی بیك تأسفلی حال مدرسهٔ محمدیەنڭ معلمی بولغان .... شهرافندینڭ کیفی شریفلرینه توغری کیلمادیکنمی؟ یاخود اوزینڭ کریشوان-لقندانمی؟ بر بولگن قزل قارا برله بویاغانغه کوره اول بولگنی اوقولمادی. لیکن مین‌شونسینه عجبکه قالام بتون ملت سنزور بتسون دیوب طورغانده بوکریشوان افندینڭ سنزور بولوی بیك اویات!!!

مدرس ومدیر افندیلر!

شاگردلرنی ادبیات کیچەسی وتیاتر یاصاو وآلارغه باروبدن طیماگز آلارنڭ صوراغان نرسەلرون بیرودن کیر و طورماگز! بیروگز! بزنڭ عزیز عمرلرمزنی چوب چارلر برله اوتکارمەگز.

شاگردلر

شکایت.

مدرسەمز خورامشین آلطنه‌ده، بر مرتبه مختصر درسینه کروب، بزم کوزلرمزی همان مایلامقده ایدی. بز بو اشکه راضی دگل ایدیکمزنی حال تلمز برلن آکلاتساقده هیچ فائده‌کورلمای ایدی.

شوشی طریقه عمر اسراف ایدومز خورامشین قولنده‌ده بش یل بولوب، مجموعی اون‌اوچ (۱۳) بولوب کیتدی.

بز همان مختصرنی، بیعگه جنەمزده طهارتدن توشەمز، بیعگه جیتەمزده طهارتدن توشەمز.

بزم بو دورگه صبرمزنڭ صاوتی تمام طولوب، حقمزنی طوغریدن طوغری جسارات‌ایدوب. شوشی اوچ نرسەنی صورادق: معلوماتلی معلم، کیراکلی فنلر، صحتنی صاقلاردای اورن.

بزم اوقو طوغرسنده حالمز فنا اولدغی کبی، یاطشەمزده، طرشمزده غایتده فنا حالده ایدی. چونکه مدرسەمزنڭ ایچی (داخلی) آلطیشار آرشین غنه اولدیغندن، ۷۰-۸۰ قدر شاکردنڭ تنفسنی، هواسی‌صیغدرور درجەده بولمدیغندن، غایت صاصی وقبیح ایدی.

شونڭ ایچونده بزم، مقدس علم تحصیل ایتە تورغان اورنمز برلن، بایلرنڭ صارق آبزارلری آراسنده هیچ آیرمه بوق‌ایدی.

بو حالنی مدرسمز هم باشقه کشیلر اوزلرینه بیك آچیق بلمکده ایدیلر. اگر اینسپیکتر مدرسەنی قارارغه کیله دیسەلر، شاکردلرنی‌فاطرلرگه، بازلرغه، طوتروب فقط مدرسەده ۱۰-۱۵ شاکرد قالدروب، ایشکلرنی آچوب، هواسن آلمشدرەلر ایدی. اویلانماسونکه بو صاصی مدرسەده، مدرس، درس بیرگاندر دیب. اول‌درسنی مسجدگه چاقروب بیروب بو صاصی، صارق آبزارندن یراق قاچمقده ایدی. بو شولای درسنی مسجدده لغرداب تورسون بز کیلایك مقصودقه.

بز مظلوم شاکردلر (معلوماتلی معلم، کیراکلی فنلر، صحتنی صاقلردای اورن) دیگان طاوشلرمزنی ثمره‌مزنك بایلرینه ایشندروب، بایلرده بـزم بو حاللریمزنی اصلاح ایتمك فکرینه توشدیلر.

هواسی یخشی بولوردای مدرسه صالدوردیلر. بر ایشان حسرت اوغلنی معلم ایتوب آلـوب، مدرسه پراغراماسنی یاساتوب، شاکردلرنی ایکی صنفقه آیردیلر (ابتدائی، رشدی) بزلر ایسه رشدیه‌گه صیماینچه، یوقاری درجـــه‌ده محسوب اولوب، لاابالی قسمینه مدرسه‌نك توب عصبه‌لری بولوب قالدق. لـکن بو مدرسه صالوب، مـعلم کیترتولرگنه شاکردنك محتاجنی اوته‌دمی؟ شاکردلرنك اوستندن ظلم، جبر کوترلدیمی؟ کره‌کلی فنلر بولدیمو؟ معلم بونلرنك حوایجن اونه‌ر درجه‌ده، علمگه مالك‌می؟

هیچ یوق هیهات، هیهات.،...

مدرسه‌مزنك بناسی یخشی اولوب هواسی‌ده مساعد اولسه‌ده، لـکن بو مدرسه‌مزده ایسکی لاابالی مدرسه‌نك بولندن، حرکت ایدوب، درس، آشامق ایچمك، بر یرده اولوب: قمغانلر، چاباتالر، باشماقلر، طاباقلر منده‌رلر، کیوملر، صاندوق وصاورلر بر اورنده بولغانلقدن، ینه‌ده بزلر طوزان دریاسنده چومب، چومب یاته‌مز. بوگا کم راضی اولور؟.

ایکنچی معلممز بر ایشاننك فاتحه‌دن جـمع اولان مخدومی اولوب، بخاره‌گه باروب بذچه با... ایدوب، بلمام نیلر ایلان عمـرنی اوتکارگـان، چیلی پشلی بر انسان مطلقدر.

ذاتا بوآدم، قوگل رشدی صنفلری اوقنماق، اوزی رشدی صنفینه کروب تحصیلگه محـتاج اولغانلقدن، بو آدم نرسه بلدرسون؟.

اوچنچی بز ١٧ یل بلبای مدرسه‌سنده یاتقـان، توب اعضالر، رشدی صنفینه نه سببدر صیماینچه بیز پارتیونی بولوب، کتوگه کرمگان صارق قبیلدن بولوب همان خورامشین حضرتنك اورندن آقروژنی صودلردین، تورمه‌لردین، سیلسکی وفرادسکوی، اشکولالردن، آشدن، صودن، بوشاغان وقتنده‌غنه شول غیر متناهی مختصـردن درس اوقوچی بولوب چردك.

بو حالمز برلن اوتکان قش اوتدی. بو قش کیلدی، بز همان هفته‌ده بر مرتبه درس اوقوب یوریمز.

بزم بو حالمز اصلااورگارماینچه توراچغنی اصلندن آنگلاب، محترم ملت آتالاری سزگه عرض قیلورغه مجبور بولدق. بز فاتحه، فاتحه دیب ١٧ یل اوتکاردك حاضر صبرمزنك صاوتی تولدی. بر مینوت توزارگه ممکن بولمادی.

چونکه: اون یدی یل تحصیل ایتکان.

باشقه ملت باللاری قایوسی، پرافیسور، قایوسی میخانیك، قایوسی دوقتر، بولوب چقدیلر.

اوزمزنك اصلاح قلنغان مدرسه‌لرمزدن تفسیر حدیث. معان، ببان، بدیع. نحو، فلسفه دینیه، ریاضیات، کبی فنلر اوقوب مدرس بولوب چقدیلر. شوشی آدملرمز ملتکه خدمت ایته‌رگه باشلادیلر،

بزده بو اورنده مدرسه‌مزنك ثمره‌سیندن آندن آلغـــان نرسه‌لرنی سویلاب ختـــم کلام ایله‌مز.

مونه بزنك علم اورنینه آلغان نرسه‌لرمز: چیغوطقه، باش آوروی، ذهن اشله‌ماوی یالقاولق استعدادسزلك، اخلاقسزلق، شوشی حاللرنی بز ملاحظه ایدوب کامل جانمز آچیتقانلقدن، جان وقانلرمز، حرکتکه کیلوب بو مقاله‌نی یازارغه فرض کوردك.

بلبای شاکردلری.

داخلی خبرلر:

بزری اویازی اوچبوله آولنده لطف‌الله حضرت همتی ایلان بر قزلر مکتبی صالندی. آبزتای ایلان برمعلمه اوقوته‌دلر. اول قزلری ایلان تیره یاق قزلریده کیلوب اوقومقده‌لر. حاضرده ۸۰ لب قز بالالر مکتبکه کیلوب کیتوب یوریلر.

پیترپاولده بر نیچه یوز شاکرد بار. کوبسی قرغیز طائفه‌سندن. ۱۶ نچی دیکابرده اوشبو شاکردلر اتفاق ایله جمعیت یاصاب بایلردن عمومی درسخانه صالدرونی اوتنورگه قرار بیرگانلر. وبو اشکه عبدالرشید افندی ابراهیموفنی وکیل ایتکانلر. «وقت»

«چوکچ» ژورنالینک بەیرم نومیری چقدی. بو نومیره‌سنده آرگینالنی واوتکنلک ایله اشله‌نگان رسملر ایله برابر مندرجاتی‌ده عمومی وگوزلدر.

طومسکی‌نک ۳ نچی مکتب، یاکه مکتب حمیدیه، شاکردلرینک آهلرینی باشقه شاکرد قرداشلرینک دقت نظرلرینه صالەمن.

طومسکی شهرنده ۳ مکتبده، استانبول کورمش اسماعیل افندی تربیه‌سنده، همه‌سی سوداگیر بالالری تربیه‌لنماکته‌دورلر. بو بالالر همه‌سی اوسکاچده سوداگیر یاکه باشقه بر هنر کشی‌سی بولاچقلردر. شوکار کوره بو بالالر مکتب ابتدائی‌نی بتروب اوز لسانمزنی ودینمزنی تانوغاچ، کیلاچکلەگی سعادتلرینی تأمین ایچون، باشقه تجارت وصناعت مکتبلرینه، کروب اوقورغه واوزلرینک کسبلرینه عائد اولان علملرنی وفنونی تحصیل ایتارگه بیک آرزو ایده‌لر. حتی قابو برسی آتا آنالرینی بواشکه دیه‌لاب کوندیروب، روس مکتبلرینه کیرورگه حاضرلانەده باشلامشلر ایدی.

لکن تاتار بالاسینک بختسزلکینه قارشو معلملری اولان اسماعیل افندی‌ی غالستوخ وسارو چقەلری آسننده ئلله نیندای باشلی تزیلای تعصبلر چیقارەرق، بتون اسلام علماسی واسلام ادبیاتی معقول کورگان بوفکرنی یعنی هر بر مسلمان ملتی اوزینک ملت حاکمه‌سی اولان خلقنک مکتبلرینه کروب، علوم، معارف، هنر وصنعت تحصیل ایدونی انکار ایده‌دور.

بالالرنک آتالارینه وعموما خلقغه «روس مکتبلرینه کروب اوقو مطلقا، قاطعا وقاتمة حرام» دیه ایکی سوزینک برنده سویلاب، بزنی شولای جاهل قالدیرماقچی وکیلاچاکده معارفلی ملتلره قارشو مقابله ایدارلیک قوته مالك اولودن محروم ایتماکچی اوله‌دور. بو بالالرنک عزیز عمرلرینی اوزینک رشدیه دیه تسمیه ایتدیکی صنفلرنده ئرەم ایدەرك ئلله نیندای برده کیره‌کماگان فارسی تیللری ایله بالالرنک میلرینی چرته‌دور.

شاکردلر معلم افندینی بویله ظن ایتماینچه، بوفکرگه وبو ایشکه بلکه یاردم ایتار، آتالاریزی بوایشکه دیملار دیه کوته ایدیلر. نه اشلامه‌لی؟ اش عکسنچه ظهور ایتدی.

سوز آخری اوله‌رق شونیده دیه بیلورمکه، طومسکی سوداگیر وبایلاری، اگرده بالالرینک کشی اولولرینی تیلاسالر واوزلریندن قالغان مالنی بلور بلماس توزدروب بترماولرینی تیلاسالر، بالالرینی مطلقا روسنک تجارت صناعت مکتبلرینه ویروب اوقتدیررغه تیوشلی‌دور.

«بره‌و»

قزان خبرلری:

تاتارچه تیاتر

اداره‌مزگه خبر بیرولرینه کوره جمعه کون ۱۱ نچی غنوارده کیچ نوۋی کلوب زالنده تاتار

تانده قافقازیه مسلمانلری طورمشندن «مصیبت فخرالدین» اسملی فاجعه اوینالاچاقدر.

هر سنه قش فصلنده قزانده بولورغه طوغری کیلگانلکدن هم قزانده طورغان وقتمده قزانده بولغان مدرسه‌لرنی قاراب یورو عادتم بولغانلقدن بو سنه ده قزانغه کیلوب مدرسه‌لرنی قاراب یورورگه طوغری کیلدی. لکن قاراب یورگان وقتمده باشقه مدرسه‌لرگه آرتق اهمیت بیرماینچه فقط خلق آراسنده آطاقلیراق بولغان مدرسه محمدیه‌گه اهمیت بیره توشدم. مدرسهٔ محمدیه بناسی نڭ زورلغی وخلفه آطالغان ذاتلرنڭ ١٥دن آرتق بولوچیلغی، شاکردلرینڭ کوبلگی هم باشقه مدرسه‌لرگه قاراغانده اوقتوله تورغان فنلرینڭ بردرجه کوب بولوچیلغی ایله‌ن خلق آراسنده ماقتالوب یورتیلادر.

اما مین خلق آغزنده سویلانگان قوری سوزگه تمام اوشانوب بتماینچه بالذات اوزم کورب بلگان حقیقت حالنیگنه کورسه‌تاسم کیله‌در.

واقعا مدرسهٔ محمدیه خلق سویلاگانچه هم مجله ستونلرنده یازلغانچه بیك ماقتالورغه وخلق آڭلاغانچه ملتکه فائده‌لی بر مدرسه بولورغه تیوشلیمی؟ مونی بیلمك اوچون مدرسهٔ محمدیه‌نڭ ایچن قاراب یورو، اوقتولا تورغان درسلرنی کورو، شاکردلرندن بر آز صوراشو ایله‌ن نینندی مدرسه ایدکی معلوم بولور.

اوتکان سنه‌لرده مدرسهٔ محمدیه نڭ داخلی وخارجی اسمنده ایکی اداره‌سی بار دیب سویلیلر ایدی. بو سنه اداره کبك سوزلر برده ایشتولمیدر. فقط اش باشنده بولغان ذاتلرنڭ بر نیده اشلی آلماساق تورلی وسوسه وخرافات ایله‌ن باشلری تولغان وبرده اصول تعلیم وتربیه‌دن خبرلری بولمغان فقط قوری دعوا ایله‌ن یوری تورغان افندیلر ایدکی وشول سببدن کزده شاکردلر جیپلا باشلاغانچه پروغرام یاصارغه کرشوب تاغنوارغه قدر شول پروغرامنڭ اشکه یاراماوچیلغن هم عمومی شاکردلرگه عدالت ایتماولرن، خلفه‌لردن ابتدائیه باش مدیرینڭ بالالارنی اصول تعلیم وتربیه قاعده‌لرینه تمام خلاف بولغان سبقنی اوز اختیارلری ایله‌ن اوقوغه رغبت ایتدرمی قدیمچیلر کبی قیناب، صوغوب، قورقتوب بالالارنڭ اخلاقلرن بوزوچیلقلرن ورشدیه‌گه تربیه‌نڭ نی ایکانونده بیلمگان بر بورکچینی شاکردلرنڭ اوز آقچه‌لرندن فقط جاسوسلق اوچون مبصر ایتوب قویولارن هم رشدیه‌گه قویولغان معلملرنڭ اکثری لیاقتسز خصوصا فقه معلمی کرم افندی‌نڭ اختری قارابقنه درس بیروچیلکلرن هم عمومی مدرسهٔ محمدیه‌نڭ قالغان شاکردلری فکرسز ومطالعه‌سز بولوب فکرلی ومطالعه‌لی شاکردلرنی طاراتوب بتروچیلکلرن هم هرسنه اوقوتورغه قویلغان درس کتابلری تجربه اوچونگنه قویولوبده، کیلاچك یل اعتبارغه آلماوچیلقلرن نظر اعتبارغه آلساق بو مدرسه خلق ماقتاغانچه بولمیدر.

منه ملتنڭ کوز تیگوب تورغان مدرسه‌لری بارده شول حالده‌در. قلی بو یازغانلرم بلکه اوندن بریگنه‌در. موندن باشقه ذلله نینندی کیمچیلکلری دقت ایله‌ن نظر ایتکان کشیلرگه ظاهر بولور.

منه بزنڭ ملتنی شوندی تیوشسز ماقطاولر وقوری سرابلر خراب ایده‌در. مینم اینه‌چك سوزمده هر کم اوز اشینی ماقطاو طبیعی بولغانغه واول ماقطاولر ملتنی یوقلاتو، کوز یومدروغنه بولغانغه، مدرسه‌لرنی ملت اوز قولینه آلماینچه ترقی ایدآلمایه‌چقدر دیم. (طبیعی ملتدن مراد اشمراطف وآطی ولیلر کامپانیه‌سی توگل اهل علم وضیالیلر

معلم.

مكتوب

محرر جنابلری!

اوشبو مكتوبمنی معتبر «الاصلاح» غزیته‌كزگه درج قیلماقكزنی اوتنه‌م!

وقت‌نڭ ٢٥٥ نومرنده ترجمان محرری غصپرینسكی طرفندن مصرده یاصالمق استنلان عموم مسلمان قونغره‌سی حقنده (وقت محرری) مشهور ادیب شاهتختینسكی‌نڭ روسیه غزیته‌سندن بر مقاله‌سنی كوچرب مقاله‌ده بیان ایدلمش فكرلرینه قارشو ادبی علمی روشده ردیه‌لر یازاماقن استعداد اینه‌در ردیه‌لر كیله‌چك اولسه وقت غه درج ایدلون وعده ایته‌در.

بنمچه وقت‌نڭ بو استعدادی خطا فكردر چونكه ترجمان محرری اویلاغان قونغرس برخیال محض اولوب اینگلتره قول آستنده ایزلگان مصرلی‌لر ایله روسیه مسلمانلرندن جمعیت تشكیل ایدلمك ممكن اولمادیغی هر كمنڭ معلومیدر تشكیل ایدلسه‌ده ایكی باغلی فكرلردن هیچ شی وجوده چقماسی دخی معلومدر.

مصرلی‌لرنڭ فكری آرغنه اویغانه باشلاوینه‌ده سبب شاهتختینسكی دیدكنچه آرغنه انگلیزلر روحی كرمكندندر. بناءً علیه اسباب ترقی‌نكده یاڤروپیسكی آبرازاڤانیه ایدیكی شبهه‌سزدر.

قونغره‌دن ایسه فاناتیزمه وجنجالدن غیر شی هیچدر (مقاله‌سی ایسه وقتده یازاچق ردیه وجوابلردر محمد آغا ایسه وقتده یازله‌چق ردیه وجوابلرغه تعجب ایتسه ایدی‌چك طرفیده بزم غزیته مخبرلرینڭ دینگه آطلانوب چاباچقلریدر!

درست بو زمانغه قدری افندیمز (صلی الله عم)نڭ احوال حیاتیه‌گه دائر سوزلارون قانون ابدی قیامته قدری اوزگرمای) دیمك مسلمانلر آراسنده بر قدر شهرته نائل اولسه‌ده بو كون ملت‌ولوبر ایكی خطوه بولسه‌ده آلغه آطلاغاندین فكر صاحبلری عنلنده اوّلگی شهرتن غایب ایتمشدر.

فكر صاحب‌لری افندیمز عم‌نڭ حكومت تأسیس ایدوب، سیاسی، دینی، اجتماعی، ساتسیالنی حیاتنڭ هر شعبه‌سینه دائر قانونلر تزوون حیات اجتماعیه‌نڭ طریقن تعلیم وسعادت عمومیه‌نی زمانه‌سینه كوره تأمین یعنی تعلیم ابتدائی دیب بله باشلادیلر هم اوشبو فكر اوزره هر كون آلغه قدم قویماقده‌لر.

امام حسن واحدی.

اداره - بو مسئله بتون تفصیلاتی بله‌ن معلوم بولغانچی‌غه‌قدر، اداره بی‌طرف طورادر.

اعلانلر

«شعرلر كتبخانه‌سندن»
٣نچی دفتر
عبد الله توقاي شعرلری
بوكونلرده شرف مطبعه‌سنده گوزل صورتده باصلوب چقدی.
بهاسی ١٢ تین، پوچته ایله ١٤ تین.
هر یرنڭ مشهور كتابچیلرنده صاتولا.
ناشرلرینه آدرس
Казань, Типографія ШАРАФЪ.

صباح کتبخانه‌سی

۱۹۰٦ سنه
برنچی اوکتابرده آچلدی

مصارفیله باصلوب چیقدی:

اشیا درسلری.

برنچی قسم، اثر: ح. زبیری

مکاتب ابتدائیه‌گه مخصوص اوشبو کتاب «معلم‌لره نمونه»ده کورساتلگان، شفاهی معلومات وعلم اشیا درسلری ایچون یازلمش اولدیغندن معلم‌لرنڭ دقت‌لرینی رجا ایته‌مز.

دانه بهاسی: ۱۵ تین،

رهبر املا

اثر: حارث فیضی.

بو رساله محرری طرفندن تمام توزاتیلوب هم آرتدرلوب، خاریطونف مطبعه‌سنده اورطافوره‌ده باصلوب چقدی.

دانه بهاسی: ۱۰ تین.

اصول تربیه وتعلیم

اثر: ع. امینی

طوغاندن آلوب سن بلوغینه قدرلی بالالارنی تربیه‌لمك، الفبا، قرائت، علم حال، لسان، تاریخ، جغرافیا، حساب کبی مکاتب ابتدائیه ورشدیه درس‌لرینی تعلیم ایتمك اصولنی آوروپا لسانلرنده اولان اصول تربیه وپیداغوغیا کتابلرینه موافق روشچه بیان ایتکان اوشبو رساله‌نڭ هر معلم ومربی نڭ قولنده بر نسخه‌سی بولمقینی توصیه ایته‌مز.

دانه بهاسی: ۲۵ تین.

رهبر صبیان، معلم العبادات

۲نچی قسملر، اثر: ح زبیری

ایکنچی کره توزاتیلوب باصلمقله برابر بهالریده کیموتلدی، اوّلده یکرمیشر تین ایدیلر، بو طبعسنده رهبر صبیان (۱۵) تین‌گه، معلم العبادات (۱۲) تینگه صاتلمقده‌در.

عقائد ترکی، معلم العبادات

۱نچی قسملر، تیز کوندن ۳نچی مرتبه باصلوب چقالر.

تیلیغرام وخطایچون آدریس: Кзань, акнигоиздательство «САБАХЪ»

یکی ژورنال

۱۹۰۸نچی سنه باشندن اعتبارا اورنبورغده آچیق ترکی تلنده، اون بش کونده بر مرتبه ادبی، علمی واجتماعی

«شورا»

اسمنده یکی بر مجموعه چغا باشلایه‌چق.

مندرجاتی: مسلمانلرنڭ حیات عمومیه‌لرینه، تمدن ومعارفلرینه، احوال تاریخیه وفلسفه دینیه‌گه، تعلیم وتربیه‌گه عائد بندلر وملاحظه‌لر، لسان وادبیات ملیه‌مزگه وباشقه مدنی قوملرنڭ افکار وادبیاتینه متعلق معلومات وفکرلر، مشهور ذاتلرنڭ افکار وترجمه‌ءحاللری رومان، حکایه، شعر، لطائف وشئونات

بعضا تاریخمزگه، ملی معیشتمزگه، یا که هرکون عالمده ظهوره کلمکده اولان مهم وقوعات وحوادثکه دائر رسملر وبیوك ذاتلرك تصویرلری.

آبونه بدلی: یللق ٤ روبله، ٦ آیلق ۲ روبله ۲۰ کاپك، ۳ آیلق ۱ روبله ۲۰ کاپك.

اجنبی مملکتلره سنه‌وی بدلی ۱۰ فرانق.

۱۹۰۸نچی یل باشندن اعتبارا بر یللق «وقت» ایله برگه شورا مجموعه‌سنه یازلوچیلرغه ایکسینڭ یللق حقی ۷ روبله، یارتی یللق ۳ روبله ۸۰ کاپك، ۳ آیلق ۲ روبله‌در.

محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

ناشرلری: محمدشاکر و محمدذاکر برادران رامیفلر.

آدرس "Оренбургъ. Ред. газ. „Вактъ"

۱۹۰۸نچی یل ایچون «وقت» غزیته‌سینه مشتری قبول ایتله‌در: یللق ٤ صوم، آلتی آیلق ایکی صوم، اوچ آیلق ۱ صوم ۲۰ تین.

Редакторъ-Издатель В. Бахтіяровъ. محرر وناشر: وفا بختیارف Тип. „Бр. Каримовыхъ", въ Казани.